

Nedomová, Marie

Anenské kramářské písně na Slovensku

Bohemica litteraria. 2025, vol. 28, iss. 2, pp. 125-141

ISSN 1213-2144 (print); ISSN 2336-4394 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/BL2025-2-9>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.83290>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](#)

Access Date: 30. 01. 2026

Version: 20260130

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Anenské kramářské písně na Slovensku

Marie Nedomová

ABSTRACT

Broadside ballads to saint Anna in Slovakia

The study deals with broadside ballads associated with Saint Anne found in the territory of present-day Slovakia. It examines where these songs originated, their connection with Bohemia broadside ballads, their thematic aspects, and their expansion in the creation of hymns. It focuses closely on the songs associated with the pilgrimage site of Divín and on the songs involving miracles.

KEYWORDS

Broadside ballads; saint Anna; Slovakia; printing houses; Skalice; Banská Bystrica; Divín; miracles; pilgrimage site; hymnal.

KLÍČOVÁ SLOVA

Kramářské písně; svatá Anna; Slovensko; tiskárny; Skalica; Banská Bystrica; Divín; zázraky; poutní místo; kancionály.

Svatá Anna, matka Panny Marie, se v křesťanské tradici stala hned po své dceři nejčastěji uctívanou světící. K lidové zbožnosti spojené s touto patronkou neodmyslitelně patří také poutě. Právě ty tvořily v minulosti nedílnou součást kultury a mnoho z nich se koná i dnes. Lidé s sebou na poutě nosili kancionály či kramářské písně, které často vážali do tzv. špalíčků.¹ V nich se ukrývaly texty písní, tedy podstatné součásti poutí, skrze které věřící vzdávali světici chválu nebo předkládali své prosby.

1) Špalíčky pak často mívají až stovky stran, proto je lidé mnohdy nechávali doma a v procesí spoléhali na tzv. „celfo-tra“, tedy člověka, který předříkával texty jednotlivých slov.

V českém prostředí se v nedávné době začala kramářským písním věnovat velká pozornost.² Jak se tyto písně zachovaly na Slovensku? Liší se způsoby distribuce kramářských písní po českých a slovenských zemích? Kde byly tyto písně tištěny? Jak intenzivně se na Slovensku věnují zbožnosti spojené se svatou Annou? Které anenské kramářské písně je možné najít na Slovensku? Která slovenská poutní místa jsou spojena se svatou Annou? Nacházejí se některé anenské kramářské písně také ve slovenských kancionálech? Na tyto i další otázky budu hledat odpovědi v předkládané studii.

Česká a slovenská kultura měla a má k sobě velmi blízko. Podobný trend můžeme sledovat i v kramářských písních. Zatímco v českém prostředí se kramářské písně začaly více šířit po třicetileté válce a vrchol jejich produkce byl zhruba v letech 1775–1825 (IVÁNEK 2021: 44), v slovenském prostředí se tyto tisky začínají objevovat až později. První a ojedinělá píseň vydaná jako kramářský tisk pochází z roku 1729 (BÁLENT 1947b: 114). Častěji se tyto texty objevovaly až v druhé polovině 18. století. Jako období největší slávy kramářských tisků v slovenském prostředí badatelé uvádějí 19. století a počátek století 20. (DROPPOVÁ – KREKOVIČOVÁ 2010: 27.)

Další odlišnosti můžeme najít v terminologii. Přestože jsou české i slovenské kramářské písně z pohledu materiality i obsahu textů takřka identické, jejich pojmenování se v odborné literatuře liší. Naše kramářské písně tak musíme na Slovensku hledat pod pojmy *letáková pieseň*, což označuje obecně jakoukoliv písničku, která byla vytištěna jako kramářská, dále pak *jarmočná* a *púťová pieseň*. Tyto dva pojmy používáme dle toho, zda se jedná o světské písně – tedy *jarmočné*, nebo o duchovní – tedy *púťové*. Terminologie vychází ze způsobu prodeje písní, protože zatímco v českém prostředí bylo možné koupit kramářské písně na trzích, v tiskárenských obchodech, ale třeba i při podomním prodeji (HAIS 1985: 14–15), na Slovensku máme zmínky pouze o prodeji na trzích – jarmarčích (RUŠČIN 2022: 308).

České i slovenské písně jsou si naopak velmi blízké v rovině textů. Slovenské prostředí se inspirovalo českými texty, které se i díky poutím v různých zemích habsburské monarchie mohly šířit neomezeně dál. Tiskaři tak mohli shromažďovat také texty z produkce jiných tiskáren, přepsat je, případně upravit a vytisknout v novém vydání jako svůj produkt. Jako doklad nám mohou sloužit písně nalezené v Banské Bystrici, které byly vytištěny v jiných tiskárnách, ná-

2) Např. díky projektu NAKI II *Kramářské písně v brněnských historických fondech*, díky kterému vyšla kniha *Czech Broadside Ballads as Text, Art, Song in Popular Culture, c. 1600–1900*.

sledně ručně přepsané a připravené na přetisk právě v banskobystrické tiskárně (DROPOVÁ – KREKOVIČOVÁ 2010: 34).

V prvních letákových písních vytištěných na území dnešního Slovenska převládá čeština v podobě typické pro české kramářské písně. Až na konci 19. století pak v textech přibývají slovakismy a teprve na přelomu 19. a 20. století mohly vzniknout první písně čistě slovenské, nebo alespoň přeložené do slovenštiny.

Slovenské tiskárny

Nejproslulejší tiskárnou působící na slovenském území byla bezpochyby škarniclovská tiskárna v Uherské Skalici. Díky své poloze nedaleko hranic mohla produkovat tisky pro české i slovenské publikum. Tiskárna je zde spojena zejména s rodem Škarniclů. Zakladatelem rodové tradice tiskařů byl Josef Antonín Škarnicl. Ten sbíral první zkušenosti v Olomouci, kde se od Františka Antonína Hirnleho učil tiskařskému řemeslu. Roku 1760³ se stěhuje do Skalice, aby se stal zaměstnancem Václava Šulce, který odkoupil bývalou jezuitskou tiskárnu. Následně buduje svou vlastní tiskárnu, kterou vede až do roku 1769, kdy ji předává synu Františku Xaverovi st. a se ženou se vrací zpátky do Olomouce, aby se staral o Hirnleovu tiskárnu – jeho žena byla dcerou právě Františka Antonína Hirnleho (VOIT 2006). Ve Skalici pak Škarniclové působí po čtyři generace, nejprve starší syn František Xaver,⁴ následně vnuk Josef⁵ a na závěr pravnučky Josefa Antonína – Mária a Vilma,⁶ které roku 1898 tiskárnu prodávají faktoru Josefu Teslíkovi (REPČÁK 1948: 82–88; ŠEPETKO 1958: 22; VOIT 2006).

Skalická tiskárna vyprodukovala za celé období své existence velké množství kramářských písní. Z toho se minimálně 19 písní vztahovalo ke svaté Anně. Většinou se jednalo o oblíbené písně, které nejenom že byly často několikrát znovu tištěné ve Skalici, ale také vznikaly v jiných tiskárnách. Ať už se anenské písně dochovaly v českých, nebo ve slovenských institucích, vždy jsou psané česky. Kromě toho najdeme minimálně čtyři tisky, které impresum přiřazuje ke

3) Škarnicl nejprve zkouší roku 1759 založit tiskárnu v Uherském Hradišti, ale tam se mu nedaří získat koncesi, a proto se přesouvá do Skalice (NOSOVSÝ 1927: 123).

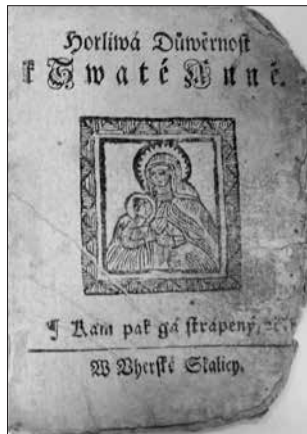
4) Ten vede tiskárnu nejprve s otcem 1780–1798, následně sám 1798–1828 a nakonec se svými syny 1828–1841.

5) Po otci přebírá tiskárnu 1841 spolu se svým bratrem Františkem Xaverem ml., proto impresum z tohoto období obsahuje zmínku *F. X. Škarnicla synů*. Mladší bratr později odchází do Trenčína (1860). Josef umírá roku 1877.

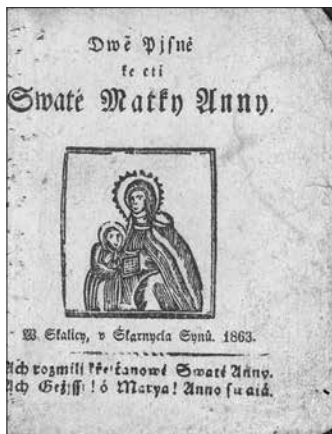
6) Dle Jozefa Šepetka byly v čele podniku čtyři dcery Josefa Škarnicla.

Skalici, ale díky porovnání dřevorytů můžeme předpokládat, že se jedná o falešná impresna (DROZDA 2022: 151).⁷

Ukázky skalických impres:

Obr. 1⁸

Obr. 2⁹

Obr. 3¹⁰

Ukázka fingovaného impresna:

Obr. 4¹¹

Obr. 5¹²

7) *Nová píseň k svatě Anně.* Incipit: *Nechtějte prodlévat, slyšte milí křesťané.* Bez nápěvu. Uherská Skalice. Bez uvedení tiskaře a vrocení. MZK, VK-0000.432, přív. 27.

8) Dřevoryt sv. Anna (výuka)_03_004
Dřevoryty jsou očíslované dle katalogu MZK.

Horlivá důvěrnost k svatě Anně. Incipit: *Kam pak já ztrápený, obrátit oči mám.* Nápěv: *Již jsem dost pracoval.* Uherská Skalice. Bez uvedení tiskaře a vrocení. MZK, VK-0000.998.

9) Dřevoryt sv. Anna (výuka)_03_005_H023

Dvě písně ke cti svatě matky Anny. Incipit: *Ach, rozmilí křesťanové.* Skalice, u Škarnicla Synů. 1863. KNM, KP R. Hlava 1447.

V období, kdy se nejvíce rozšiřovaly kramářské písně, fungovalo na území dnešního Slovenska několik dalších tiskáren. Zmíníme zde ještě tiskárnu v Banské Bystrici a v Levoči. Jeden tisk spojený se svatou Annou vznikl také v tiskárnách v Banské Štiavnici a v Kremnici, o kterých se blíže nebudeme zmiňovat.

Banskou Bystricu můžeme zařadit mezi města s dlouholetou tiskařskou tradicí. Už roku 1578 zde začala působit dílna Krištofa Škultéty. Od roku 1783 vede tiskárnu Jan Josef Tumler. S ním je spojený jeden tisk písně *Já jsem si vyvolil za ochranu* uložený v Moravské zemské knihovně.¹³

Ukázka fingovaných impres:

Obr. 6

Obr. 7

Při srovnání s titulní stranou písně s incipitem *Povstaň každé srdce zarmoucené*¹⁴ však vidíme, že se opět jedná o fingované impresum. Dle katalogu MZK je možné zjistit, že stejný dřevorez se vyskytuje nejčastěji s označením místa tisku

10) Dřevoryt sv. Anna (výuka)_35_025_H020

Nábožná píseň o zázračném Obrazu sv. Anny. Incipit: *Slyšte o divném zázraku.* Bez nápěvu. Skalice: Dědici J. Škarnicla. Bez vrocení. MZK, VK-0000.256, přív.38

11) Dřevoryt sv. Anna (výuka)_08_003_H035

Jedná se o dřevoryt, který se běžně využíval v Chrudimi.

Nábožná píseň ke svaté Anně. Incipit: *Budiž pozdravená, matičko, Anno svatá.* Nápěv: *Zpívá se známou notou.* Skalice. Bez uvedení tiskaře i vrocení. MZK, ST1-1500.055, přív. 58.

12) Dřevoryt sv. Anna (výuka)_08_003_H035

Nábožná píseň k svaté Anně. Incipit: *Prozpěvujeme s pobožností věrní křesťané.* Chrudim: Stanislav Pospíšil, bez vrocení. KNM KP 10021.

13) *Píseň ke sv. Anně.* Incipit: *Já jsem si vyvolil za ochranu.* Bystřice, u Jana Tumlera. Bez vrocení. MZK, VK-0000.153, přív. 8.

14) *Nábožná píseň ke sv. Anně, jejím ctitelům k nábožnému zpívání vydaná.* Incipit: *Povstaň, každé srdce zarmoucené.* Nápěv: *Kde jsi můj Ježíši, lásko.* Praha. Bez uvedení tiskaře i bez vrocení. MZK, VK-0000.153, přív. 8.

jako Praha, ale také jednou jako polský Tarnów. Překvapivé však může být to, že se obě zmíněné písně vyskytují v jednom špalíčku. Stejně tak je možné najít i další anenskou píseň, která obsahuje místo vzniku Bystrice, ale dle dřevorytu se mnohem spíše jedná o Prahu, či Litomyšl.¹⁵

První anenské tisky, které opravdu vznikly v Banské Bystrici, pochází až z doby, kdy tiskárnu vedl Filip Machold, 1830–1865 (BÁLENT 1947a: 26–27). Jedná se celkem o pět písní, z nichž tři tiskař přetiskl podle českých kramářských písní a dvě jsou původní slovenské písně.

Tiskárna v Levoči vznikla roku 1614 a v období mezi 17. stoletím a 1. polovinou 19. století dosahovala světové úrovně. V průběhu historie prošla mnoha změnami, ať už majitelů, či místa působení. Nicméně roku 1879 přebírá podnik Josef Teodor Reisa († 1904). Za doby jeho působení vyšly minimálně dvě anenské písně. V podobném období (1903) vzniká v Levoči nová tiskárna, kterou vede Filip Braun, a i on vydává minimálně jednu anenskou kramářskou píseň (REPČÁK 1948: 96).

Anenské kramářské písně na Slovensku

Na základě výzkumu na Slovensku se mi podařilo shromáždit celkem 25 kramářských písní spojených se svatou Annou. Kramářské písně pocházejí z fondů Univerzitní knihnice v Bratislavě a Ústavu etnologie a sociálnej antropológie SAV a z knih *Banskobystrcké púťové tlače* (BÁLENT 1947a) a *Bibliografie jarmočných a púťových tisků* (DROPPOVÁ – KREKOVIČOVÁ 2010).

Zvýrazněné incipity označují písně, které se vyskytují pouze na Slovensku. Vedle incipitu písní v následujícím seznamu uvádím informaci o místě vydání, tiskaři a vročení dle *impres* a velkým písmenem označujícím, zda se jedná o jazykově českou (Č), anebo slovenskou (S) píseň. Pokud se píseň vyskytuje v několika různých vydáních, uvádím informace z jednotlivých *impres* oddělené středníkem:

1. *Ach, já zarmútení, od všech opústení* (Banská Bystrica 1858; F. Machold, bez *datace*; S),
2. *Ach, Ježíši, o Maria, Anno svatá* (Skalice, J. Škarnicl, 1876; Č),
3. *Ach, rozmilí křesťanové, svaté Anny ctiteľové* (Skalice, bez tiskaře, 1876; J. Škarnicl, 1876; u dědiců J. Škarnicla, bez *datace*; Č),

15) *Nová píseň ke cti a chvále, pět radostí a žalostí sv. Anny*. Incipit: *Sem přistupte, ctiteľové, svaté Anny*. Bez nápěvu. Bystrica. Bez uvedení tiskaře i bez vročení. MZK, VK-0000.681, přív. 103.

4. *Budiž pozdravena, matičko, Anno svatá* (Skalice, J. Škarnicl 1877; Č),
5. *Já jsem si vyvolil za ochranu* (Skalice, bez datace; F. X. Škarnicla synů, 1865; 1866; 1875; dědicové J. Škarnicla, 1887; Č),
6. *Já /Keď som zarmútený od všetch opustený* (Kremnica, Smolinský a Bašovanský, 1940; S),
7. *Již se blíží ta přesmutná hodina* (bez určení místa tisku a bez datace; Č),
8. ***Matičko, svätá Anna, buď pozdravená*** (Banská Bystrica, Slovenská Grafie, bez datace; S),
9. *Nastokrát buď pozdravena, matičko, Anno svatá* (bez datace; Č),
10. ***O přesvatá, třikrát šťastná svatá Anna*** (Uherská Skalice, F. X. Škarnicl, 1812; Č),
11. *Pospěšte sem, poutníčkové a služebníci* (Banská Bystrica, bez tiskaře, 1864; Č),
12. *Pozdravená budiž, Anno svatá, Matičko* (Litomyšl, J. Bergrová, bez datace; Č),
13. ***Přišla smutná chvíle, že máme přeč íst'*** (Kremnica, Smolinský a Bašovanský, 1940; S),
14. *Prospevejme s pobožnosti, verní křesťané* (Banská Bystrica, bez tisaře i bez datace; S),
15. ***Přišli sme pozdravit tebe, svatá Anna*** (Levoča, J. T. Reisa, bez datace; S),
16. *Sem pristupte, jmenovkyně, svaté Anny* (Litomyšl, J. Bergrová, 1866; Č),
17. *Sem, sem tehdy všichni věrní milovníci* (Skalice, Škarnicla synové, 1853; 1864; Č),
18. *Slyšte o divném zázraku* (Bánská Štávnica, bez tiskaře, 1840; 1854; Levoča, J. T. Reisa, bez datace; Skalica, dědicové J. Škarnicla, 1860; 1880; Č),
19. ***Stařenka Krista Pána, matka Svatá*** (Uherská Skalice, J. Teslík, bez datace; Č),
20. *Svatá Anna, Bohu milá, z židovského rodu byla* (Skalica, u dědiců J. Škarnicla, 1877; 1884; Č),
21. ***Svätej Anny ctitelia, pojd'me v tejto chvíli*** (Kremnica, Smolinský a Bašovanský, 1940; S)
22. *Ty, bábo, Krista Ježíše, o svatá Anno* (Skalice, F. X. Škarnicla synů, 1866; Č)
23. ***V tom divinskom chráme zvony vyzváňajú*** (Banská Bystrica, bez tiskaře i bez datace; S),
24. *Zastavte se zde maličko, pobožní křesťané* (Skalice, u dědiců J. Škarnicla, bez datace; J. Škarnicl, 1877; Č),
25. ***Zaspievajme novú pieseň svätej Anni*** (Banská Bystrica, bez tiskaře i bez datace; Levoča, F. Braun, bez datace; S).

Témata a motivy písní

Písně můžeme rozdělit na čtyři kategorie dle témat:

- 1) poutní písně,
- 2) písně o zázracích,
- 3) písně tematizující život svaté Anny,
- 4) písně oslavné a prosebné.

Mnohdy se v písních nacházejí všechny čtyři kategorie, nebo se prolíná více motivů z daných kategorií – např. pouť na konkrétní místo, kde jsou zmíněné zázraky a zastoupena je i prosebná složka. V následující části textu bych se ráda zastavila u prvních dvou kategoriích písní a jejich narativů. Třetí kategorii nebudu věnovat větší pozornost, protože se jedná o písně velmi oblíbené v českém prostředí – a v této studii tedy nejsou středem zájmu. Jsou to dvě české písně *Svatá Anna*, *Bohu milá* a *Ty, bábo Krista Ježíše*.

Písně spojené s poutním místem

Slovensko je velmi úzce spojené s mariánskou zbožností a kultem mariánských poutních míst, nejslavnější z nich je patrně Šaštín, sídlo patronky Slovenska, dále Marianka a mnoho dalších. Avšak anenská poutní místa se na Slovensku takřka nenacházejí. Svatoanenská zbožnost je zde totiž velmi úzce spojena s mariánskou úctou, a proto místo slavných anenských poutních míst nacházíme spíše jen zmínky o kaplích a obrazech na mariánských poutních místech. Například na poutním místě Marianka (nejstarším na Slovensku) mohou poutníci navštívit také rokokovou kapli sv. Anny nebo Mariánskou horu, na kterou vede cesta lemovaná kaplemi věnovanými osobám blízkým Panně Marii, tedy i svaté Anně (MIŽIČKO 2021).

Kramářské písně se vztahují pouze k jednomu anenskému poutnímu místu, k malé hřbitovní kapli v městečku Divín. Toto místo se nejprve proslavilo díky hradu, o kterém můžeme najít první písemnou zmínku už k roku 1329.¹⁶ Hrad byl sice vypálen roku 1683, místo však nebylo zapomenuto a v polovině 18. století vznikla na místě bývalé hradní brány kaple sv. Anny, která byla postupně obklopena hřbitovem. Osud drobné sakrální stavby změnil papež Pius VI., který spojil návštěvu tohoto místa s možností získat plnomocné odpustky.¹⁷ Díky

16) *Hrad Divín* in Webové stránky obce Divín [cit. 21-03-25]. <https://www.divin.sk/hrad-divin.html>

17) *Kaplnka sv. Anny* in Webové stránky farnosti Divín [cit. 21-03-25]. <https://farnostdivin.sk/putnicke-miesto/>

tomu se v kapli dodnes konají odpustkové slavnosti a zřejmě i proto můžeme najít mezi kramářskými písněmi čtyři, které se s tímto místem pojí. Nejvíce se k poutnímu místu hlásí dvě písně, a to *Svätej Anny ctitelia, pojdme v tejto chvíli* a *Zaspievajme novú pieseň svätej Anni*. Ke stejnému místu se ještě vztahuje píseň *V tom divinskom chráme*, ale ta se bohužel nedochovala a víme o ní jen díky zmínce v knize *Banskobystrické púťové tlačé*.

Píseň *Zaspievajme novú pieseň svätej Anni* se zabývá propojením zbožnosti anenské, mariánské a christologické – tedy upozorněním nejen na obraz sv. Anny, ale také vyzdvihnutím Panny Marie, kterou můžeme spatřit na obraze znázorňujícím vyučování malé Marie. Následně se přidává také odkaz na to nejdůležitější, co se v chrámě odehrává, tedy na proměnu chleba v Tělo Krista, a uzavřuje se tak úcta ke svaté rodině. V další části píseň zmiňuje motiv putování v den svátku sv. Anny (26. červenec) a dále úterý, které má tradičně připomínat narození a smrt sv. Anny. Na tento den jsou tak v rámci týdne a v rámci celého kalendářního roku směřovány modlitby a speciální pobožnosti spojené se svatou Annou. Ve třetí části písně lyrický subjekt poukazuje na spolehlivost pomoci od svaté Anny – „Lebo ty si matko každej duši verná“. Píseň také obsahuje prosbu za dobrou smrt, se kterou se Anna velmi často spojuje.¹⁸

Píseň *Svätej Anny ctitelia, pojdme v tejto chvíli* je součástí sešitku obsahujícího další dvě anenské písně.¹⁹ Stejně jako předchozí píseň klade důraz na putování ke sv. Anně, které se koná jen jednou za rok – „od roka nás čaká“ – v týdně kolem svátku svaté Anny. Lyrický subjekt v textu představuje svatou Annu jako dobrotivou přímluvkyni se zásluhami, díky kterým budou vyslyšeny poutnické prosby, a opět zde vedle motivu poutě dominuje také motiv šťastné smrti. Tento soubor písní zřejmě vznikl pro farnost Sv. Kríž nad Hronom, která je jmenovaná na titulní straně a která mohla pořádat pouť ke svaté Anně do Divína. Druhá píseň v sešitku také akcentuje motiv poutnictví, navíc zdůrazňuje zoufalou situaci, do které se může poutník dostat a v níž má vyhledat právě svatou Annu. Poslední píseň obsahuje loučení s poutním místem, a proto v ní převažuje motiv smutku z odloučení od ctěné osoby.

18) Prosebná část může obsahovat konkrétní prosby, anebo jako v této písni přináší pouze doufání ve splnění proseb, které si může každý věřící doplnit dle svých potřeb.

19) *Keď som zarmútený, Prišla smutná chvíľa, že máme preč ísť.*

Písně popisující zázraky

Zázraky můžeme nalézt celkem v pěti kramářských písních. Zatímco píseň *Nastokrát buď pozdravena, matičko, Anno svatá* div jen stručně zmiňuje, další texty líčí příběh velmi podrobně.²⁰

Píseň s incipitem *Pospěšte sem, poutníčkové a služebníci* vypráví o dění ve vesnici,²¹ v níž se dle příběhu nachází kaple svaté Anny a její obraz. Vyprávění se zaměřuje na tři děti (7, 5 let a 3 roky), které osiřely kvůli hladomoru rozšířenému v dané oblasti. Nejstarší se snaží vyžebrať jídlo, ale nikdo ve vesnici nemá nic navíc. Blíží se zima a děti nemají ani co jíst, ani oblečení. Zoufalé děti se rozbíhají ke kapli svaté Anny, kde začnou vroucně prosit svou ochranitelku a zařeknou se, že neodejdou, dokud nedostanou od světice chléb. Vtom promlouvá svatá Anna slibující pomoc a podává chléb dětem se slovy „Já jsem vaše ochránitelka, chci vaší matkou být“. Sirotcí slibují vyjadřovat Kristově babičce častou úctu a při návratu zjišťují, že z chleba neubývá. Motiv chudoby a hladomoru se v anenských písních vyskytuje velmi často a akcentuje tak mateřskost sv. Anny a její ochrannou úlohu zaměřenou nejen na malé děti, ale na každého, kdo ji může v životě potřebovat.²²

Velmi podobné vyznění nacházíme také v písni *Prospevejme s pobožností, verní křesťané*. Opět se setkáváme s žebrajícími dětmi, ale tentokrát je příběh ještě drásavější. Děj písně zasahuje k poutnímu místu Divín²³ a pět malých sirotků staví do nelehké situace, protože musí uživit nejen sebe, ale také umírající maminku. Maminka i přes snahu dětí umírá a sirotci se v žalu vydávají ke sv. Anně. Následuje pak totožná scéna jako v předchozí písni, kdy děti dostávají neubývající krajíc a jsou zachráněny. Píseň končí obrácením velkého množství lidí z vesnice, kterou děti obývaly.

Také třetí píseň tematizující zázraky pracuje s motivem nasycení a překonání chudoby. Jedná se o píseň *Stařenka Krista Pána*. Vyšla ve Skalici u Josefa Teslíka. Přestože je psaná česky a mluví se zde o sv. Anně jako o „patronce moravské“, nepodařilo se mi ji nikde v českých sbírkách nalézt. Na konci písně můžeme číst poznámku o převzetí příběhu z knihy *Zázraků sv. Anny*, kterou měl sepsat Anto-

20) Tři písně popisující zázraky můžeme najít také v českém prostředí.

21) Tato vesnice je v slovenské variantě nazvaná Steta, stejná píseň se objevuje i v němčině (incipit *Hör an mein frommer Christ*), zde je vesnice lokalizovaná na české hranice se Saskem.

22) Motiv zázračného objevení chleba se také vyskytuje v písni spojované s úctou pěti ran Kristových.

Píseň o velikém hladu v bavorské zemi. Incipit: *Zdráv buď, Kriste nejmilejší*. Nápěv: *Poslechněte mne, mládenci*. Bez uvedení místa tisku, tiskaře i bez vrocení. KNM KP 3672.

23) Varianta písně rozšířená v českých zemích proti tomu pracuje s městem Rokirsberg.

nín Svobodník. V katalogu MZK můžeme najít hned několik mariánských písní, jež jsou Svobodníkovi²⁴ připisované.

Děj písně se odehrává na poutním místě, na něž putuje rodina se dvěma dětmi, aby prosila za pomoc v chudobě. Děti se svou čistou vírou tvoří pro svatou Annu věnečky a kytičky. Díky tomu se jim svatá Anna zjeví a přenesení je do krásného domu, kde si děti mohou odpočinout a za upřímnou modlitbičku dostanou najíst. Poté se spolu s krásnou paní vrátí zpět na poutní místo, kde už je jejich rodiče zoufale hledají. Jako jediná z písní pracujících s tématem zázraku končí tato jednoznačně pozitivně, protože nejen že se všichni shledají a v pořádku se mohou vrátit domů, ale děti za svou upřímnost a víru nalézají v kapsách peníze, takže jsou všichni uchráněni i od chudoby.

V českém prostředí stejně jako v slovenském získala oblibu píseň *Slyšte o divném zázraku*, spojená s Opavou. Hlavním tématem příběhu je šťastná či dobrá smrt. Vyústění celé písně tedy nespočívá v uzdravení dívky, ale v její smrti. Ta je však pokojná a spojená s přijetím svátostí. Píseň tudíž nese poselství, že se křesťané nemají smrti obávat, vyhýbat se jí, ale připravovat se na ni a očekávat ji jako konec jedné etapy a přechod do věčného života. V textu se zjevuje svatá Anna spícímu františkánovi a nabádá ho, aby šel k umírající dívce, která svatou Annu ctí a zaslouží si zemřít v pokoji. Zjevení provází také dlouhý zástup, který symbolizuje početné ctitele svaté Anny, jež přichází nemocné a umírající dívky žehnat.

Kramářské písně a kancionály

Při heuristice textů anenských písní doložených v kancionálech se mi podařilo v sedmi z nich najít texty spojené se svatou Annou. Jedná se celkem o třináct různých anenských písní, ale pouze pět z nich bylo rozšířeno také v podobě kramářského tisku. Písně mají tyto incipity:

1. *Ach, já zarmoucený, ode všech opuštěný*

(J. Hollý, 1804, Velká fialka, 1864, Radlinský, 1875, Janovčík, 1906, Hlinka, 1928),

2. *Ach, rozmilí křesťanové, svaté Anny ctitelové*

24) Antonín Svobodník (1846–1909) žil v Ježově nedaleko od Kyjova. Písně s jeho jménem vycházely v období přelomu 19. a 20. století. Většina jich však není datovaných. On sám zřejmě neměl jednoduchý život, protože žil se stigmatem nemanželského dítěte, což je vidět v zápise v matrice zemřelých, byl podruhem a umírá na mrtvici v obecním domě (který býval určený pro chudé z vesnice).

Matrika zemřelých 1877–1949 Ježov. MZA ivn. č. 5412, s. 86.

(Velká fialka, 1864),

3. *Anno, přesvatá, zahrádko vzácná*

(Ozym, 1797, Laudate Dominum, 1809),

4. *Já jsem si vyvolil za ochranu*

(J. Hollý, 1804, Radlinský, 1875, Janovčík, 1906, Hlinka, 1928),

5. *Pozdravné buď lilium vonné, svatá Anno*

(Velká fialka, 1864, Radlinský, 1875, Hlinka, 1928).

Všechny tyto písně se více rozšířily v českém prostředí. Některé přecházejí nejen z kancionálů do kramářských písní, či obráceně, ale také z českých do slovenských kancionálů. U některých to ale neplatí. Přestože první dva zmíněné incipity patří písním, které v českém prostředí známe i jako kramářské písně, nenajdeme je v českých kancionálech, ale pouze ve slovenských.

Naopak písně spojené se svatou Annou, které na Slovensku můžeme najít i v podobě kramářských tisků i součástí kancionálu, jsou pouze tři, a to ty jmenované pod čísly 1, 2 a 4, tedy písně s číslem 3 a 5 se na Slovensku šířily pouze jako písně kancionálové.

Písně nalezené v kancionálech, ale zároveň rozšířené v podobě kramářských tisků mají rozličný původ. Například píseň s incipitem *Anna přesvatá, zahrádko vzácná*, vyskytující se v českých i slovenských kancionálech, se v kancionálové produkci objevila poprvé v Božanově *Slavíčkově rajském* (1719). V poznámce v edici z roku 1999 můžeme najít zmínku o tom, že píseň je původní (Božan 1999: 412, RUŠČIN 2019: 244), nicméně dochované české kramářské tisky nesoou data 1702, či 1705.

Proměna distribuce písní – tedy tisk buď v kancionálech, nebo v kramářských tiscích – tak ukazuje, že není možné označit kramářské písně pouze za díla vytvořená v nižších vrstvách obyvatel pro jejich využití. Jedná se naopak o velmi různé autory, písně velmi různého původu (KLIMENTOVÁ 1996: 14). Stejně tak i ostatní písně jsou zaznamenány v datovaných kramářských tiscích dříve, než se vyskytly v kancionálu.

Jedinou výjimkou je píseň *Pozdravené buď lilium vonné*. Pokud budeme hledat její rozšíření mezi kramářskými písněmi, najdeme pouze jednu, uloženou ve sbírkách MZK.²⁵ Nejstarší datovaný výskyt této písně patří zřejmě k vydání kancionálu *Radostná cesta* roku 1728, což je jediný český kancionál, v němž se mi podařilo tuto píseň dohledat. Na Slovensku se píseň objevila ve třech dal-

25) *Nábožná píseň k svaté Anně*. Incipit: *Pozdravené buď lilium vonné*. Nápěv: *Zpívá se povědomou notou*. Bez místa tisku, tiskaře i bez vročení. MZK VK-0000.475, přív. 60.

ších kancionálech (viz výše). Nicméně se zřejmě jedná o píseň rozšířenou zejména v ústní kultuře. O tom svědčí fakt, že ji zachytil sběr lidových písní uspořádaný Hynkem Bímou, Leošem Janáčkem a Františkou Kyselkovou v letech 1909–1912, jehož cílem bylo zaznamenat rozšířené moravské a slovenské lidové písně na fonografových nahrávkách. Právě výzkum ve Vnorovech roku 1911 obsahuje také dvě sloky této anenské písně (PROCHÁZKOVÁ et al. 2012: 153).

Závěr

Cílem studie bylo představit kramářské písně spojené s postavou svaté Anny rozšířené na území dnešního Slovenska. V průběhu výzkumu se mi potvrdila hypotéza, že nejvíce těchto kramářských písní na Slovensku tiskla Škarniclova tiskárna ve Skalici, která však produkovala, co se týče anenských písní, zásadně české texty. Ty se pak šířily majoritně po českých zemích a zlomek z nich také mezi slovenskými věřícími. Na jazykovém pomezí se nacházela tiskárna v Banské Bystrici, která jednak shromažďovala populární české kramářské písně a přetiskovala je, jednak také tiskla nové slovensky psané písně.

Svaté Anně se věnuje 25 různých písní nalezených na Slovensku. Často se však jedná o texty oblíbené i v českém prostředí, které se tiskly pouze s drobnými obměnami, jako byla změna názvu místa, kde se příběh odehrává, či další změny. Pouze osm různých incipitů písní je možné najít jen v slovenských paměťových institucích. Jazykově slovenských písní jsem dohledala devět, často se jednalo o původně český tisk přeložený do slovenštiny (*Ach, já zarmútený*), nebo přímo o novou slovenskou píseň (*Prišli sme pozdravit tebe, svatá Anna*).

Co se týče témat, převažovaly lyrické oslavné a prosebné písně. Poutní anenské písně byly většinou spojeny s poutním místem Divín. Toto místo proslavily zejména slavnosti spojené se získáváním plnomocných odpustků. Písně patřící k Divínu vyzývaly k putování a připomínaly tradici anenských poutí, nebo spojovaly s poutním místem některé zázraky. Ve skupině písní o zázracích převažovaly příběhy chudých rodin či sirotků, kteří prosili o nasycení. Pouze jedna píseň přinášela zcela pozitivní závěr prezentovaného příběhu. V ostatních byl přítomný motiv smrti některé z představených postav, stejně jako v další zázrakové písní tematizující právě šťastnou smrt. Písně tak zřejmě měly věřícím ukázat smrt jako součást života, aby ji nevnímali jako trest, ale jako vstup do života věčného.

Závěr studie dále dokládá, že je možné najít některé kramářské písně také v kancionálech. Jednalo se však výhradně o písně rozšířené v českém prostředí,

u některých také na Slovensku. Kromě písně *Pozdravené buď lilium vonné*, u níž nemáme datovaný kramářský tisk, se ostatní písně nejprve vyskytly v podobě kramářských tisků a až později jako součást kancionálů.

Poněkud překvapivým se tak může zdát poměrně nízký počet nalezených písní, který v souvislosti s malým počtem míst spojených se svatou Annou ukazuje na naprostou dominanci mariánské úcty na Slovensku. Ta upozaduje úctu k dalším světcům, tedy i ke svaté Anně. Na druhé straně ve zkoumaných kancionálech se nacházelo dalších osm různých anenských písní, které se nerozšířily mezi kramářské písně, ale mohou svědčit o privilegovaném postavení svaté Anny mezi dalšími světci ve slovenské kultuře.

Další využití nalezených písní tak může spočívat v porovnání písní v rakouském či polském prostředí, což by mohlo dotvořit přehled o rozdílech a podobnostech v úctě ke svaté Anně ve velké části Rakouského císařství.

PRAMENY

BOŽAN, Jan

1999 *Slaviček rajský*. Ed. Pavel KOSEK – Jan MALURA – Michael POSPÍŠIL (Brno: Host)

Kramářské písně

Dvě písně ke cti svaté matky Anny. Incipit: *Ach, rozmilí křesťanové*, 1863, KNM, KP R. Hlava 1447 (Skalice: u Škarnicla Synů)

Horlivá důvěrnost k svaté Anně. Incipit: *Kam pak já ztrápený, obrátit oči mám*, nápěv: *Již jsem dost pracoval*, bez vnočení, MZK, VK-0000.998 (Uherská Skalice: bez uvedení tiskaře)

Nová píseň ke cti a chvále, pět radostí a žalostí sv. Anny. Incipit: *Sem přistupte, ctitelové, svaté Anny*, bez nápěvu, bez vnočení, MZK, VK-0000.681, přív. 103 (Bystrica: bez uvedení tiskaře)

Nábožná píseň ke svaté Anně. Incipit: *Budiž pozdravená, matičko, Anno svatá*, nápěv: *Zpívá se známou notou*, bez vnočení, MZK, ST1-1500.055, přív. 58 (Skalice: bez uvedení tiskaře)

Nábožná píseň k svaté Anně. Incipit: *Pozdravené buď lilium vonné*. Nápěv: *Zpívá se povědomou notou*. Bez místa tisku, tiskaře i bez vnočení. MZK VK-0000.475, přív. 60

Nábožná píseň k svaté Anně. Incipit: *Prozpěvujme s pobožností věrní křesťané*. Chrudim: Stanislav Pospíšil. Bez vnočení. KNM KP 10021

Nábožná píseň ke sv. Anně, jejím ctitelům k nábožnému zpívání vydaná. Incipit: *Povstaň, každé srdce zarmoucené*, nápěv: *Kde jsi můj Ježíši, lásko*, bez vnočení, MZK, VK-0000.153, přív. 8 (Praha: bez uvedení tiskaře)

Nábožná píseň o zázračném Obrazu sv. Anny. Incipit: *Slyšte o divném zázraku*, bez nápěvu, bez vnočení, MZK, VK-0000.256, přív. 38 (Skalice: Dědici J. Škarnicla)

Najnovšia pieseň ku cti Svätej Anny 26. júla. Incipit: *Zazpievavajme novú pieseň svätej Anni*, bez nápěvu, bez vnočení. ETN. Bez signatury (Banská Bystrica: Slovenská Grafie)

Nová píseň ke cti a chvále, pět radostí a žalostí sv. Anny. Incipit: *Sem přistupte, ctitelové, svaté Anny*, bez nápěvu, bez vnočení, MZK, VK-0000.681, přív. 103 (Bystrica: bez uvedení tiskaře)

Nová píseň k svatě Anně. Incipit: *Nechtějte prodlévat, slyšte milí křesťané,* bez nápěvu, bez vrocení, MZK, VK-0000.432, přív. 27 (Uherská Skalice: bez uvedení tiskaře)

Piesne na pútnické miesto sv. Anny. Incipit: *Svätej Anny ctiteľa, pojdme v tejto chvíli,* bez nápěvu, 23. júla 1940. ETN. Bez signatury (Kremnica: Smolincký a Bašťovanský)

Píseň ke sv. Anně. Incipit: *Já jsem si vyvolil za ochranu,* bez vrocení. MZK, VK-0000.153, přív. 8 (Bystrice: u Jana Tumlera)

Píseň o velikém hladu v bavorské zemi. Incipit: *Zdráv buď, Kriste nejmilejší,* nápěv: *Poslechněte mne, mládenci,* bez vrocení, KNM KP 3672 (bez uvedení místa tisku: bez uvedení tiskaře)

Kancionály

Ručně psané kancionály

1809 *Laudate Dominum in sonoribus...*, msc., sign. B VI-3, SNK LA

OZYM, Andrej

1797 [Kancionál], msc., sign. B IV-78, SNK LA

Tištěné kancionály

HOLLÝ, Juraj

1804 *Nábožné katolícké pesničky...* (Trnava: V. Jelínek)

HLINKA, Andrej – CHLÁDEK, Jozef

1928 *Nábožný kresťan: Cirkevný, katolíckýspevník* (Ružomberok: vlastní náklad)

JANOVČÍK, Štefan

1906 *Aleluja, kniha modlitebná, poučná a spevácká* (Ružomberok: K. Salva)

RADLINSKÝ, Andrej

1864 *Velká fjalka líbezne vůně aneb rozličné písně...* (Banská Bystrica: Filip Macholda)

1875 *Katolícký spevník alebožzo všeobecná sbierka cirkevných katol. pesničiek slovenských...* (Viedeň: Seidl – Mayer)

Další prameny

Matrika zemřelých 1877–1949 Ježov, MZA ivn. č. 5412, s. 86

LITERATURA

BÁLENT, Boris

1947a *Banskobystrocké púťové tlače* (Martin: Matica slovenská)

1947b „Najstaršia púťová tlač na Slovensku je z Púchova?“, *Slovenská národná knižnica*, č. 4–5, august – október 1947, s. 112–120.

DROPOVÁ, Ľubica – KREKOVIČOVÁ, Eva

2010 *Počúvajte panny, aj vy mládenci... Letákové piesne zo slovenských tlačiarň* (Bratislava: Ústav etnológie SAV)

DROZDA, Martin

2022 „Fingovaná impresia“, in DUFKA Jiří (ed.): *Kramářské písňové tisky. Kapitoly k materiálovým aspektům* (Brno: Moravská zemská knihovna v Brně)

HAIS, František

1985 *Vzpomínky pražského písničkáře* (Praha: Odeon)

IVÁNEK, Jakub

2021 „České kramářské tisky – pokus o definici a typologii“, *Acta Musei Nationalis Pragae – Historia litterarum*, r. 66, č. 3–4, s. 43–57

KLIMENTOVÁ, Agáta – ONDROUŠKOVÁ, Janka – AUGUSTÍNOVÁ, Eva – DOMOVÁ, Miroslava

1996 *Bibliografia jarmočných a púťových tlačí 18. a 19. storočia z územia Slovenska* (Martin: Matica slovenská)

MIŽIČKO, Jakub

2021 *Pútnické miesta na Slovensku* (Bratislava: Vydavateľstvo Don Bosco)

NOSOVSÝ, Karel.

1927 *Knihopisná nauka a vývoj knihkupectví československého* (Praha: K. Nosovský)

PROCHÁZKOVÁ, Jarmila et al.

2012 *Zvzaty do fonografu. Slovenské a moravské písně v nahrávkách Hynka Bíma, Leoše Janáčka a Františky Kyselkové z let 1909–1912* (Brno: Etnologický ústav AV ČR)

REPČÁK, Jozef

1948 *Prehľad dejín knihtače na Slovensku* (Bratislava: Svojpomocné družstvo knihtačiarov)

RUŠČIN, Peter

2022 „Czech Religious Broadside Ballads in Slovak Manuscript Hymnals...“, in FUMERTON, P. et al.: *Czech broadside ballads as Text, Art, Song in Popular Culture, c. 1600–1900* (Amsterdam: Universtiy Press)

RUŠČIN, Peter – VESELOVSKÁ, Eva – KENDROVÁ, Zlatica

2019 *Duchovná pieseň medzi písomnou a ústnou tradíciou* (Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV)

ŠEPETKO, Jozef

1958 *Dějiny Škarniclovskej knihtačiarne v Skalici* (Martin: Matica slovenská)

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

VOIT, Petr

2006 „Josef Antonín Škarnic“, in *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou*

15. a počátkem 19. století [online], [citováno 7. 3. 2025]. Dostupné z: https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Josef_Anton%C3%ADn_%C5%A0karnic

WEBOVÉ STRÁNKY

Webové stránky farnosti Divín, dostupné z: <https://farnostdivin.sk/putnicke-miesto/> [cit. 21-03-25]

Webové stránky obce Divín, dostupné z: <https://www.divin.sk/hrad-divin.html> [cit. 21-03-25]

Mgr. Marie Nedomová, 472746@mail.muni.cz, ORCID: 0009-0003-8468-5149, Ústav české literatury, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita Brno, Česká republika / Department of Czech literature Faculty of Arts Masaryk University, Brno, Czech Republic

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.